

# Hiedelemadatok Kóborról 1944-ből<sup>1</sup>

*Kóborról, szülőfalujáról ezeket a sorokat Egyed János vetette papírra 1944 nyarán.*

*Egyed Jánost falujának református lelképásztora, Kadácsi Zoltán irányította Nagyenyedre a Bethlen Kollégiumba első gimnazistaként. A Bethlen Kollégium diákja volt egész addig, amíg az Antonescu-rendszer nem zárta be a dél-erdélyi magyar középiskolákat. Akkor, 1942-ben a határon átszökve jött át Kolozsvárra, és beiratkozott a Kolozsvári Református Kollégiumba, ahol aztán 1944 márciusában, amikor a németek bevonultak Magyarországra s így Kolozsvárra is, a Kollégium régi épületét is elfoglalta a német hadsereg. Egyed Jánost a kollégiumi tanár Nagy Géza vette magához. Feltehetőleg akkor, tanára biztatására vetette papírra szülőfalujáról ismereteit és emlékeit. A kézirat Nagy Gézánál maradt, aki azt közlés céljából átadta Szabó T. Attilának, az Erdélyi Múzeum akkori szerkesztőjének.*

*A kéziratot, amit én Szabó T. Attila özvegyétől kaptam meg, és őriztem mostanig, kinyomtatása céljából az Erdélyi Múzeum szerkesztőségébe, az eredetileg eltervezett helyére adom le.*

Benkő Samu

Kóbor Fogarastól mintegy 25, Kóhalomtól mintegy 30 km-re fekszik. Jelenleg Fogaras vármegyéhez, régen Nagyküküllő vármegyéhez tartozott. Kóhalom járáshoz volt osztva, s a szász Királyföldnek is szerves része volt, ami annak tulajdonítható, hogy eredetileg szász falu volt, Kovurn néven alapították. Azokat a kiváltságokat élvezte, mint a szász falvak.

Hogy lakói miként veszték ki, s kerültek helyükbe magyarok, tudni nem lehet. Azt tartják, hogy a Báthory–Básta-féle harcok alatt pusztultak ki. Ez azonban egyáltalán nem hiteles, mert a falunak 1570 körül protestáns magyar papja van. Lehet, hogy előbb pusztultak ki a szászok, mert Fogarasért a fejedelemség megszállásakor kemény harcok folytak, s e várostól csak 25 km-re fekvő falut könnyen feldúlhatták és kirabolhatták. Sajnos mindaz, ami erre az esetre világot deríthetne, mármint az egyház okiratai a templomban voltak elhelyezve egy ládában, s ez a láda 1802-ben, amikor a templom leégett, megmenthetetlenül bent égett el.

Kóbor ma teljesen magyar falu. Félig hegyen, félig völgyben fekszik. Körös-körül erdővel borított hegyek határolják, csak az Olt felé vezet egy völgy. Amint a nyomok mutatják, az erdők vastagabb gyűrűben vették körül a falut, úgyhogy könnyen az erdőbe lehetett menekülni. Ha kisebb csapat jött, akkor a templom körüli erődítésbe, mely teljesen szász építkezésre vall, húzódtak be.

<sup>1</sup> Kóbor (román: Cobor) elnéptelenedő református szórványfalu Dél-Erdélyben, Fogarastól északra. 1941-ben 854 lakosa volt (719 magyar, 57 román, 4 német, 74 egyéb nemzetiségű), de az 1992-es népszámlálás már csak 200 lakost mutatott itt ki, akik közül 157 személy vallotta magát magyarnak. (Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. V. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2002. 150.)

Az itt közölt hiedelemadatokat a Egyed János, a Kolozsvári Református Kollégium kóbori származású diákja jegyezte le 1944-ben. A Benkő Samutól kapott szöveget változtatás nélkül közöljük. (A szerkesztőség.)

Kóbor magyarsága teljesen különbözik a közeli falvak magyarságától. A beszéd egészen elüt a székelyek beszédétől. Ruházatuk is más volt régente, s csak a háború előtt vették fel az asszonyok a székely viseletet. Számos régi ruha korhadt el a padlásokon. Jellemük is teljesen más, mint a székelyeké. Nem olyan harciasak, azt lehet mondani, hogy inkább megalkuvóbbak, de azért magyarok.

Máskülönben becsületesek, vendégszeretők. A legnagyobb hibájuk, hogy csak azt az újítást szeretik, aminek ők jöttek rá a javára. Így aztán meglehetősen maradiak. Pap, tanító vagy akárki mondhat nekik, amit akar, meghallgatják ugyan, de nem mennek a tanács után.

Különösen az öregek ragaszkodnak minden régiséghez. Nekik megvan a saját világszemléletük. Másokra nem akarják ráerőszakolni, de nekik is hagyjanak békét.

Ilyen öregektől hallottam egy s más babonás történetet. A babonában talán jobban hisznek, mint a Szentírásban. Mert hiába, a vasárnap vallása nem hatotta át őket. Az ígét ugyanis csak vasárnap magyarázta a pap, de jó példával nem járt elől. A babona azonban mindennapi volt. Ha valamilyen dolog megragadta az emberek figyelmét, nem igyekeztek azt megmagyarázni, [hanem úgy vélték], egyszerűen a rosszfélék csinálták. Ha valakinek baja lett, nem az orvoshoz, hanem a javasasszonyhoz mentek segítségért.

Kóboron régen nagy jelentősége volt [a babonának]. Ma már kezd jelentéktelen lenni, de nem kipusztulni. Ma is azt lehet mondani, hogy ha egy élmény akad, az egész faluban csak ezt beszélik. De azért tudományban, mert a babona is tudomány, meg sem közelítik az öregeket, akik valóságos lexikonjai voltak a babonás történeteknek. Ma is vannak ugyan olyan emberek, akik komolyan hisznek ezekben a dolgokban. Ilyenektől hallottam én is ezeket a dolgokat.

A faluban hallott babonák személyei a következők: a boszorkány, a fehéraszony, a lüderc, a pereszlen s általában a rosszfélék. Jellemző vonásaikat, rontásukat s azoknak gyógyítását a következőkből ismerjük meg a legjobban.

Mivel a babonás történetekben legtöbbit a boszorkány szerepel, annak van a [legnagyobb jelentősége], legtöbb hatalma. A boszorkány hatalmát, illetve a ceremónia hatalmát a következő történet jellemzi.

Egy sötét nyári estén az utcán három fiúval találkoztam. Egy olyan ház előtt álltunk, amelyben éppen halott volt felravatalozva, s így terelődött a halálesetre, majd a szellemekre a dolog.

– Én nem hiszek a babonákban – mondta egyik fiú –, de szellemekben igen. Egyszer a faluban meghalt egy ember, aki előzőleg a pénzét a falba rejtette el. Halála után éjfélkor mindig megjelent abban a szobában, ahol a pénz el volt rejtve. Ilyenkor a lámpa kialudt, s a szekrény elfordult a fal mellől, mert a szekrény mögötti falban volt elrejtve a pénz. Az örökös megsokallta a dolgokat, s csendőröket állított oda. Éjfélkor, mikor megjelent a halott, a csendőr azonnal odalőtt, ahol a pénz volt elrejtve. De abban a pillanatban meg is halt.

Jó ideig beszélgettünk. Végre két fiú elment, csak a harmadik maradt ott. A beszélgetésben ő is részt vett, de amikor az egyik azt mondta, hogy boszorkányokban hinni nem lehet, elhallgatott. Amikor ezek elmentek, ő is megkezdte a mondókáját.

– Boszorkányok vannak – mondta, mint aki egy titokba fog bele. – Egy fiúval elmentünk egyszer a faluba. Sötét este volt. Hát ahogy egy ház előtt elhaladunk, az udvaron erős láncsörögést hallunk. A házban halvány világosság volt. Átmentünk az utca túlsó oldalára, s felálltunk egy kőre. Hát a ház (szoba) közepén egy asztal volt, a közepén egy nyitott könyv, s a négy sarkában négy gyertya égett. Az asszony, már a boszorkány, az asztal lábai között bujkált, majd felállt, s a könyvből kezdett olvasni. Mikor olvasni kezdett, a zaj megszűnt, mert azok, amik

a láncikat csörgették, az ördögök voltak. Amikor bujkálni kezdett az asztal lábai között, a zaj megint megkezdődött. Amint így álltunk, a boszorkány észrevette, hogy figyeljük, a könyvet becsukta, a gyertyát elfújta, s az ablakhoz jött. A zajnak azonnal vége lett. Mi elkezdtünk szaladni hazafelé. Szerencsére mire az ablakhoz ért, mi már elszaladtunk. Mikor hazaértem, lefeküdtem, de alig tudtam aludni, mert ha megtudja, hogy mi voltunk, akkor végünk lesz. Hogy meg ne tudjon rontani, az inget vagy két hétig fordítva vettem fel, s a kabát gombjait is fordítva varrták fel. S hogy meg ne tudja, hogy mi voltunk, a történetet sem mondtam el senkinek.

(Nekem, ahogy mondta, vagy 2 évre rá mondta el a történetet. Amikor kérdeztem, hogy ki volt az asszony, nem mondta meg, nehogy valamit tudjon csinálni a boszorkány. Annyit mondott, hogy a boszorkánynak egy lánya van, aki már férjhez ment.)

Amint látjuk, ebből a történetből a boszorkány hatalma s az egyéni védekezés tűnik ki. Ma már ismeretes, hogy a finnugor népek a halott dolgait fordítva rakták a sírba, tehát amit a jobb keze felől kellett volna tegyenek, azt a bal kezéhez tették, és fordítva. Íme itt is megtaláljuk ezt, de már elferdülve. Ezzel is ki lehet mutatni, hogy a babona (már a magyarság babonája) a régi magyar vallás maradványa, természetesen a tanok elferdültek, mert nem volt, ki ezzel foglalkozzék, ápolja.

A boszorkányok a rontást nem saját maguk, hanem valamilyen dologgal idézik elő.

Egyszer egy asszony gyermeket szült. A gyermek meghalt, s az asszony is sokáig betegségben szenvedett. Az asszony hallotta, hogy éjszakánként a tálas (edényeket tartó szekrényféle) recsegni kezd. Szólt az urának, aki tudta, hogy itt csakis rontás áll fenn, s elment a javasasszonyhoz. Ez azt mondta, hogy annak az embernek az anyja rontotta meg a feleségét, aki másnap vasat fog tőle kérni. Csakugyan másnap egy ember ment hozzájuk reszelőt kérni. Ennek az anyja hírhedt boszorkány volt.

A javasasszony aztán azt mondta, hogy a párnában van az a dolog, ami az asszonyt megrontja. Ezért a párnában levő dolgokat pontosan éjjélkor el kell égetni a kertben. Az ember éjjélre tüzet gyújtott a kertben, s kivitte a párnát, hogy égesse el. Amikor kibontotta a párnát, a tolluk között csontokat talált. Ahogy bedobálta a tűzbe, a boszorkányok mindjárt ott termettek, s szét akarták szaggatni, de addigra már a csontok elégték.

Falumban nagyon gyakran előfordul, hogy valakit megrontanak. Ilyenkor tudják, hogy a rontást valamelyik boszorkány okozta. Javasasszonyt hozatnak, aki aztán bizonyos keresgélés után megtalál a ház körül egy csomagfélélet, melyben halott csontja és haja van. A haját aztán természetesen felismerik, hogy kié volt. Ez, ahogy én hallottam, olyan emberé, aki nem hitt a babonában. Mintegy ezzel is azt akarják mutatni, hogy aki nem hisz a babonában, elkárhozik.

Amint mondtuk, a boszorkányoknak nagy a hatalmuk. A fiatalság életébe is beavatkoznak. Különböző állat vagy élettelen dolog képében kísérik a legényeket.

Egyszer egy legény faluba ment, egy sima helyen sok répát látott gurulni. Tudta mindjárt, hogy boszorkányok. Amikor ott ment el, a lába elé gurultak, nagyon kellett vigyázzon, nehogy vagy egyet is megérintsen. (Így akarnak akadályt gördíteni az eljövendő párok közé.)

Máskor a legényeket fekete macska képében követi. Egyszer egy legény megdobta, s amint mondták, valami hóbertosságra esett. Természetesen ebből valami ceremóniákkal gyógyították ki.

Egy legény egy leányhoz járt. Egyszer, amint egy hídon ment keresztül, megdobta a híd karján ülő baglyot. Más este, amikor hamarébb ment a leányhoz, leült a kapu előtti padra. Amikor a lány kijött, a fiúnak le voltak szaggatva a kabátgombjai, s a szeme fel volt akadva. Természetesen a bagoly, illetve a bagoly képében rejtőzködő boszorkány büntette meg a legényt. S amikor ment

haza, az utcát elállták valami lányfélék (kisasszonyoknak mondták), akik nem akarták továbbengedni. Éjszaka is mindig a csűrön és az istállón sétáltak. Úgyhogy még kimenni sem tudott. (A betegség gyógyítására sajnos nem emlékszem.)

Különösen nagyon gyakori volt régen a rontás a fiatal lányoknál. Általában azt mondják, hogy „*hossaestek a rosszfélék*”. Ilyenkor természetesen a javasasszonyokhoz mennek, akik aztán tanácsokat adnak. A fiatal lányokat különösen azok rontják meg, akiknek ugyancsak lányaik vannak. Egyszer egy lányt megrontottak. A javasasszony azt mondta, hogy este tegyenek ki az udvarra két cseber vizet, s reggelre , aki megrontotta, annak a libái oda fognak menni inni. Hát valóban reggel ott voltak a libák.

A gyermekekkel kapcsolatban is érdekes történetek járnak, illetve jártak. Egy régi anyakönyvben lapozgatva azt vettem észre, hogy a gyermekeket mind megkeresztelték két- három napos korukban. A keresztelés azért történt ilyen hamar, hogy a boszorkány ki ne cserélhesse.

Egy ilyen kicserélést egy asszony mondott el. Egy este a fonóba ment a kisgyermekkel a karján. Amint a tornácon ment végig, egyszer csak érezte, hogy megkönnyebbül a karja, mintha valaki kiemelné belőle a gyermeket, de megint ránehezedett a gyermek súlya. Amikor bemegy a szobába, akkor látja, hogy a karján egy csúf, síró gyermek van, ugyanis a boszorkányok kicserélték az övét. Ennek a gyermeknek nagy [volt a] feje, ellenben a teste vézna volt. Beszélni nem tanult meg, csak egyszer-egyszer idétlenül kacagott.

A kicserélt gyermekről még a következő mesét hallottam. Volt egyszer egy házaspár, s született egy szép gyermekük. Ezt azonban megtudta egy boszorkány, s kicserélte a sajátjával. A kicserélt gyerme rettentő csúf volt, beszélni sem tanult meg. Ha valamivel kedveskedni akartak neki, nem vette el. A házaspár nem tudta, hogy mit csináljon a gyermekkel. Egyszer aztán egy híres orvos jött a faluba, akinek megmutatták a gyermeket. Az orvos azt mondta, főzzenek meg egy záptojást, s tegyék a hamuba úgy, hogy a gyermek is lássa. Úgy is tettek. Amikor kimentek a szobából, a gyermek kimászott a bölcsőből, ámbár addig nem járt soha, elment s kivette a hamuból a tojást, megkapargatta, s kacagva mondta: „Csak ilyent főztek nekem.” Mikor az orvos meghallotta ezeket, azt mondta a házaspárnak, hogy hevítsék meg a kemencét, s amikor jó forró, a gyermeket tegyék fel a lapátra, mintha be akarnák dobni a kemencébe. A házaspár úgy tett, ahogy az orvos követelte. Amikor feltették a lapátra a gyermeket, egyszer csak jött a boszorkány a csűr felől a házaspár gyermekét a karján hozva. Ahogy a kemencéhez ért, letette a gyermeket, s a sajátját felkapva úgy elment, hogy senki sem látta többé.

Amint láttuk, a védekezés a rontás ellen különbözőképpen történik. Van eset, amikor javasasszony segítségével, de van úgy, hogy annak a segítségére nélkül. Az egyéni védekezésre mutatnak a következő történetek.

1. Egy ember a szomszéd faluban szolgált. Egy este, amint megy az utcán, valami fehéresség közeledett feléje. Ez a fehéresség boszorkány volt. Amikor a közelébe ért, hirtelen lekapta az ember kalapját, s eltűnt.

Az ember elmondta ismerőseinek a történetet. Azok felvilágosították, hogy ez a fehéresség boszorkány volt, [és] ha még egyszer közeledik hozzá, rántsa ki bal kézzel a bicskáját, mert akkor a boszorkány nem tud onnan elmozdulni, s reggel aztán fel lehet ismerni. Másnap aztán a boszorkány megint megjelent. Az ember azonban nem volt rest, hirtelen kirántotta a bicskáját bal kézzel, s leszúrta a földre. A boszorkány még moccanni sem tudott. Aztán elkezdett könyörögni, hogy engedje el, mert megmondja, hogy hol a kalap. Miután megmondta, az ember el is engedte.

2. Egy ember a vásárra vitte az ökreit eladni. A pénzzel csak késő este ment haza. Amint ment az utcán, elejébe állt egy nagy fehér kutya. Ez tulajdonképpen boszorkány volt. Azt mondta az embernek, hogy adja át a pénzt. Miután az ember ezt nem tette meg, kikutatta a jobb oldalon levő zsebeket, de nem találta meg. Amikor látta, hogy hiába kutat a pénz után, azt mondta az embernek, szerencséje van, hogy a bal zsebébe tette a pénzt, s elment.

3. Egy asszonynak nagyon sok kárt okozott egy boszorkány. Az asszony elment az oláh paphoz, s előadta a dolgot. Az oláh pap megmondta neki, hogy mit főzzön egy üstben, s a lelkére kötötte, hogy vigyázzon, nehogy jobb kézzel kavargassa.

Az asszony megcsinálta azt, amit az oláh pap mondott, de nem bal kézzel kavargatta az üstben fővő keveréket. Egyszer csak érezte, hogy úgy fáj mindene, mintha ütnék, s hát a boszorkány is előkeveredik, s kezdi kacagni őt.

Az asszony elment az oláh paphoz, s elmondta panaszát. Az oláh pap megkérdezte, hogy bal kézzel keverte-e a dolgokat. Az asszony megmondta a valót. Erre a pap még egyszer megmondta, hogy csakis bal kézzel kevergesse.

Amikor hazament, újból kezdte a főzést, de most csakis bal kézzel kavargatta. Nemsokára megjelent a boszorkány, s könyörögni kezdett, hogy hagyja őt békén.

Ezekből a történetekből az tűnik ki, hogy általában hogyan lehet védekezni. Tehát a védekezés egyszerűbb módjait ismerjük meg, melyeket a jósoktól sajátítottak el. Ide tartozik számos válfaja a védekezésnek, többek között a ruhanemük fordítva való felvevése.

A boszorkány minden tettét lehet orvosolni tulajdonképpen kellő tudással.

A boszorkányok egymással természetesen szoros összeköttetésben állnak. Egymással érintkeznek, gyűléseket tartanak. Egy ember mesélte, hogy ő reggelenként nagyon fáradt, ugyanis éjszaka egy hírhedt boszorkány megnyergeli és felkantározza. Akkor aztán felül rája, s ő a szomszéd falu határában levő dombra kell hogy vigye a boszorkányt. A hegy aljában leszáll róla a boszorkány, s felmegy a hegyre tanácskozni. A hegy aljában még sok ilyen felkantározott ember van, akiken mind boszorkányok lovagoltak oda.

A boszorkányos tudomány elsajátítható. Így sokan megtanulhatnak kisebb rontást. Emberek mondták, hogy elmentek kőművesmunkába a szomszéd faluba. Ahogy ott dolgoztak, amikor arra tartott egy szekér, azt mondta az egyik munkás, hogy ő meg tudja állítani a szekeret. Alig tett valamit, hát megállott a szekér. Erre az ember leszállt a szekérről, fogott egy baltát, s jót vágott a rúd elejére. Az állásról úgy leesett az ember, mintha őt ütötték volna meg a baltával. A szekér aztán ment tovább útjára.

A rontást rendszerint a boszorkányok végzik. Dolgaikról nem sokat lehet tudni. Az emberek előtt mindez titok. Azonban sok minden kiszivárog. Egyszer egy legény egy lányhoz járt. Az egész dolog aztán valamiért felbomlott. A lány szerette volna a legényt, s ezért elment egy boszorkányféléhez, hogy a legényt a hálójába kerítse, vagy ahogy Kóboron mondják, „megcsináltassa”. Miután kifizette ezt a boszorkányfélét, az azt mondta, hogy kerítsen egy inget s egy lábravalót, s aztán ő elintézi a többit. Mikor mind a kettő megvolt, betette egy üstbe, s kezdte főzni. A rontás azonban nem sikerült.

A boszorkányokhoz hasonlóan rosszfélék a fehérasszonyok is. Adatokat róluk igazán keveset tudok, mert általában ma már kezd összebb szorulni és nem kiveszni a babona. Ezeket a dolgokat is részint öregektől hallottam, s ha összegyűlnek, különösen az öregasszonyok, nagyon jól föl tudják újítani gyermekkorukat, s olyan különös tudományossággal mesélik el gyermekkoruk babonás történeteit.

Annyit hallottam a fehérasszonyokról, hogy a keresztutaknál gyűlnek össze. Az öregebbek még ma is figyelmeztetik a fiatalabb legényeket, hogy ha künn alusznak, ügyeljenek, nehogy megtipodják őket a fehérasszonyok.

Egy öregasszony mesélte, hogy egyszer, ahogy az ura ment haza este, a fehérasszonyok egy utcára kihajló fán ültek, s a szalmazsákjaikat varrták.

Ugyancsak jelentős lehetett valaha a lüderc és a pereszlen. Jelentős történeteket ezekre vonatkozólag Kóboron nem hallottam. Ha valaki gyorsan megfordul, még most is rámondják, hogy úgy megfordult, mint a pereszlen.

Falum babonájában előforduló személyiség még a csoma. Úgy szerepel mint egy hatalmas asszony, aki éjjel jár rabolni. Ilyenkor benyit mindenkihez, ahol világ van, s általában a szövet-féléket viszi el. Ezért úgy védekeztek, hogy egy éjszakát választottak, s azon az éjjelen csak a csomának szóttek s fontak. Amit megszóttek, azt kiakasztották a falu végére.

Számtalan történet szól a csomáról, amint éjjelenként végigtapogatózott a falun. Egyszer bement egy szövő asszonyhoz. Mikor az asszony azt mondta, hogy tanuljon meg köszönni, a csoma illetudóan kiment, hogy amikor jön vissza, köszönjön. Az asszony bezárta az ajtót, mire a csoma ki akarta emelni a sarkából, azonban virradni kezdett, s tovább kellett mennie. Hogy hol lakott, tudni nem lehet, csak éjjelenként jelent meg a faluban. De talán nagyon ügyetlen volt. Ugyanis egyszer egy ember faluba ment. Amikor jött haza, látja, hogy a csoma nem messze előtte megy. Vissza már nem térhetett, mert a kaput bezárták. A csoma lassan tapogatózott végig az utcán. Az ember utolérte, s ügyesen átbujt a csoma lábai között.

Mindezeket összefoglaló néven *rosszféléknek* nevezik. Ha valakit rontás ér, azt mondják, hogy „hozzáestek a rosszfélék”.

Természetesen a babonához szorosan hozzátartoznak a jósok, ahogyan ott mondják, a javasszonyok, papok, kártyavető s kávéasszonyok, mert amikor bonyolultabb az ügy, a nép hozzájuk megy tanácsot kérni. Itt világosan látszik, hogy a magyar babona a régi magyar vallás töredéke. Úgy tűnik, az egész babona, illetve a babona alakjai, boszorkányai, fehérasszonyai, lüdercei s a többi rossz személyiségek egy isten körül vagy jobban mondva egy istenszerű lény körül csoportosultak. Ha feltételezzük is, hogy a régi magyaroknak csak egy istenük volt, annyi bizonyos, hogy a rosszat is képviselte egy szellem, ha isten nem is. Minden bizonnyal e körül a rossz szellem körül csoportosultak a babona összes alakjai. Egyszer egy gyermektől egy fejtegetést hallottam. Azt mondta, hogy az éjszaka a mezőn jött a lüderc, amely tulajdonképpen valami előfutár, s talán utána jön a király. Természetesen ezekre még nem lehet alapozni, de valószínű.

Annál is inkább valószínű, mert a keresztény vallás átvétele tulajdonképpen a régi vallás kihelyettesítése volt. A főisten helyett kapták az Istent, Földanya helyett Szűz Máriát, a kisebb szellemek helyett a szenteket. Csupán a rossznak nem akadt istene. Ezt természetesen megtartották a régít, a különböző rossz szellemekkel, boszorkányokkal. És sajnos ez az utóbbi része a régi magyar vallásnak sokkal jobban győzedelmeskedett, mint a keresztény vallás. A keresztény vallásból csak a ceremónia győzedelmeskedett. A nép tudatában ott él a boszorkány ereje, hatalma s minden emberfölötti tulajdonsága. A fehérasszonyok éppen a győzedelmes keresztet jelképező keresztútnál gyűlnek össze, megszenteltetik a keresztet. A nép hiszi, mert ennek van hatalma.

Valószínű, hogy régi magyar papjaink, akik még az egy magyar istennek áldoztak, általában nemcsak papok, hanem orvosok is voltak. Ha valaki beteg lett, a betegségét rontás okozta, talán a rossz isten szolgálja, a boszorkány rontotta meg. Ezt csakis a jó isten szolgálja, a táltos

gyógyíthatja meg. Ő különböző ceremóniák segítségével felismeri a betegség okát, s tanácsot ad annak gyógyítására. S valószínű, hogy a táltosnak nagy hatalma volt a különböző betegségek gyógyításában és azoknak felismerésében. Ez a hatalom aztán átszállt a keresztény papokra, kártyavetőkre és kávésasszonyokra.

Az a falu, amelyből én ezeket az adatokat vettem, teljesen református. (Mint általában, a műveletlen embert nem az igaz hit vonzza a templomhoz, hanem a szertartás fénye, a pompa szuggesztív hatása. Már sokszor hallottam falusi embert a vallásról vélekedni. El nem hagynák vallásukat. Megfontolni megtudják a dolgot. Azonban a gyakorlati életben mégsem a józan ész hanem az ösztönök után mennek. Tudják, hogy a református pap igazat mond, hiszen Isten szolgálja, éppen olyan hívő, mint a katolikus vagy az ortodox pap. Mégis ez utóbbiakat valami isteni erővel ruházza fel, mely semmi esetre sem keresztényi, hanem inkább a sámánok hatalmának egy része. Talán nem is lehet összeegyeztetni a papi foglalkozással.)

Ezt a hatalmat jellemzi a következő történet.

Egyszer két asszony a városba akart menni. Megbeszélték, hogy együtt mennek. Reggel bement az egyik a másikhoz, hogy induljanak. Mivel annak még valami dolga volt, elment hazulról. Ez addig, amit tudott, ruhaneműt összeszedett, s elment a városba. Amikor a másik asszony hazament, hogy induljanak, látta, hogy az útítársa már elment a városba. De persze észrevette, hogy valaki meglopta. Mivel nem tudta, hogy ki tette, megcsináltatta a katolikus papokkal, hogy az, aki őt meglopta, sohase tudjon dolgozni. Az átok fogott az előbbi asszonyon, már azon, aki őt meglopta, elmebetegség vett erőt rajta. Dolgozni nem tudott, járása hasonlított a holdkórosokéhoz.

A megcsináltatás tulajdonképpen megrontást jelent, azonban terjedelmesebb jelentésben. Például ha valamely lány azt akarja, hogy a legény az ura legyen, megcsináltatja. Természetesen az az asszony gyenge idegzetű volt, egyszer nagyon megijedt (ezt az ura mondta), s ez annyira megviselte, hogy azután olyan volt, mint egy álomban járó, ha kérdezték, felelt, ha nem kérdezték, hallgatott.

Különben itt nem a betegség a fontos, hanem a hiedelem, mely a betegség okát magyarázza, mely rámutat a katolikus papoknak a nép által rájuk ruházott különös hatalmára. Nyilván ezzel a hatalommal tulajdonképpen a ceremóniáért és a latin vagy idegen nyelvű szertartásért – amit varázsjelnek és varázsigének vettek – ruházták fel [a katolikus papokat].

A sámáni hatalom nagyobb része a kártyavetőkre, jósnőkre s kávésasszonyokra szállt át. Ha ügyes-bajos dolgaik vannak, a kártyavető nőkhez fordulnak, akik semmi esetre sem cigányasszonyok, jósnőkhöz mennek. Ezek még étellel és halállal is rendelkeznek.

Egy asszony egyszer elment egy jósnőhöz, mert a pénzét ellopták. A jósnő azt mondta, ha biztosan tudja, hogy ellopták, akkor hagyjon ott egy gombot a ruhájáról. De ha ő adta oda valakinek a pénzt, akkor ne hagyjon, mert azt, aki ellopta, vagy azt a valakit, akinek odaadta a pénzt, úgy meg fogja rontani, hogy még abban az évben meg fog halni. Az asszony odaadta a gombot, s még azon a nyáron meg is halt, mert a pénzt ő maga pocsékolta el.

Egyszer egy legény beteg volt. Az anyja elment a kártyavetőhöz, hogy segítsen rajta. A kártyavető adott valami orvosságot. A legény bevette, s egész éjjel harcolt az ördögökkel, de meg is gyógyult.

Egy embernek ellopták a szalonnáját. Elment a kártyavetőnőhöz. Ez azt mondta, hogy töltsön egy cseberbe vizet, s állítson két gyertyát a cseber oldalára (természetesen éjjel folyhat ez a művelet), s akkor a cseberben meg fogja látni annak a képét, aki ellopta a szalonnát.

Amint ezekben a történetekben és más idézett történetben látjuk, a tulajdonképpeni sámáni hatalom a jósokra szállt át. A nép különbözőképpen hívja őket. Sokszor javasasszonynak, máskor kártyavetőnek vagy kávéasszonynak is mondják. Tulajdonképpen az eredeti a javasasszony. Ő van a legtöbb hatalommal felruházva. A kártyavetőnek már nincs annyi hatalma. A kávéasszony csak az utolsó időkben jött forgalomba.

Mindezek egyszerű falusi asszonyok a kávéasszony kivételével. Éppen úgy dolgoznak, mint mások. Azonban az ilyen tudományban, mert ez falun tudománynak számít, járatosok. Tudományukat titokzatosan tanulják, akárcsak a boszorkányok. Nem is tud róluk senki semmit, s egyszer csak kiemelkednek a mindennapi élet szürke kódéből. Először a faluban, majd a vidéken tesznek szert hírnévre. S bizony elég nagy tiszteletnek örvendenek, s a tudományukat becsmérlők is bizonyos tisztelettel beszélnek róluk. Megcsodálják egyszerűségüket és ugyanakkor nagyságukat. Általában az igazság győzelmén fáradoznak. Mesterségük nem esik a vallás útjába. Templomba is eljárnak, sőt adakoznak is. Talán úgy gondolják, hogy tudományuk szorosan összefügg a vallással.

Vannak viszont kontárok is. Ezek mindent saját maguknak akarnak. Ha az ember útjukba kerül, elteszik láb alól. Ha megsértik őket, rettenetesen büntetnek.

Egyszer egy ilyen asszony elment egy emberhez búzát kérni. Az ember nemhogy adott volna, de meg is bántotta. Ezért aztán rettenetes bosszút állt rajta, ugyanis egy tövisszúrással megölte az embert. (Természetesen az embernek valamilyen dolog közben ment a tövis a kezébe, vérmérgezést kapott, elvitték a kórházba, s meghalt. Azonban azt mondják, hogy az asszony ölte meg, mielőtt még elment volna, fenyegette ilyesmivel az embert.) Amikor ez az asszony (mármint a kontár) meghalt, mindjárt utána még két asszony halt meg. Ezt azzal magyarázták, hogy nagyon bűnös volt, s még két lelket kellett vigyen, hogy idvezüljön. (Ez az asszony román volt. Az előbbi történet magyaroktól eredt, az utóbbi nem bizonyos, ámbar én magyaroktól hallottam.)

Szorosan a babonákhoz tartozik az álom. Ezt mintegy isteni kijelentésnek tekintik, amely mindig biztos, s mindig van jelentősége. Megvannak a sajátságos jelek, tehát a jelek értelmében kell teljesedjen minden. Ez nagyon káros hatással van. Például ha az ember méhrajt lát, vagy valakit a méhek közt látott, halált jelent. Ez különösen az egyes lelki betegségben szenvedőknél rettenetes szorongást jelent.

Vannak viszont olyan álmok, amelyeket nem bontanak jelekre, jobban mondva nem analizálják ily módon. Ez a kivétel csakis a halottakról szóló álmokkal történik. Ezeket szó szerint igaznak tartják.

Egyszer meghalt egy asszonynak a gyermeke. Nagyon sokat bánkódott miatta, mert nem tudta, hogy hogy van. Egy éjszaka megjelent az ágyánál (annyira hitt az álomban, hogy nem tudta, hogy álmában vagy valóban) egy fehér alak, és azt mondta: „A te fiad jól van.” Ettől a pillanattól fogva megnyugodott. Egy asszonynak meghalt az ura. Egyszer álmában megjelent az anyja (az is halott volt), s azt mondta, hogy az uráért ne búsuljon. Az álom még tovább is tartott, de a gyermekek zajongtak – így mondta az asszony –, s nem tudta az anyjától megkérdezni, hogy hol van az ura, pedig amint mondta, nagyon szerette volna. A halottakról való dolgokban vagy halottal való beszélgetésben, álomban annyira hisznek, mint valami isteni kijelentésben. Az asszony is úgy mesélte el a történetet (az álmot), mint aki az urának a foglalkozását meg hollétét szeretné tudni. S általában bennük nem a krisztusi mennyország él, hanem egy más ország, mint ahogy mondják, más világ. S valóban a másvilág szó nagyon sokat jelent. Ha



valaki elmegy valahová, elkergetik a háztól, azt mondják, hogy elment a világra. Tehát ha elhagyta örökre a hajlékot, ahol addig lakott, azt mondják, hogy elment világra. Tehát a másvilág ugyanolyan, mint ez.

A másvilágról csak egyszer lehet egy évben visszatérni. Szilveszter éjjelén. Ilyenkor mindenki fánkot süt, hogy a hazajövő szellemeknek legyen mit enniük. Miután tizenkét órára harangoztak, a kályhába jó tüzet tesznek, hogy a hazatérők ne fázzanak, egy jó nagy tál fánkot kitesznek az asztalra, kinyitják az ablakot, de csak a felső táblákat, a lámpát lecsavarják egy kicsit, s aztán lefeküsznek. Az asztalra még egy pohár vizet is tesznek. A lámpát meg azért nem fűjják el, hogy az elköltözött családtagok felismerjék övéiket, hogy tudják, hogy az ittvalók jól vannak.

A hiedelem szerint a szellemek el is jönnek, jól lakmároznak, s ismét visszatérnek a temetőbe. Ha valaki nem nyitotta ki az ablakát, s nem készült a fogadásukra, megjelennek az ablak előtt, s várják, hogy kinyissák. Ha ez nem történik meg, szomorúan visszatérnek, de bosszút nem állnak.

Még van ugyancsak egy ilyen történet. Az, hogy Szilveszter éjjelén, mikor jönnek haza az ősztendő búcsúztatásáról, annak, aki istennek tetsző életet élt, megnyílik az ég, és meghallja az angyalok énekét. Ezt azonban nem szabad senkinek elmondani, mert akkor soha többé nem fogja az illető hallani az énekét. Egy asszony egyszer meghallotta az angyalok énekét, s elmondta a többieknek is. A következő esztendőben azonban már sohasem hallotta ezt.

Szilveszter éjjeléről még az a monda járja, hogy tizenkettő és egy között a marhák is megszólalnak. Elmondják a panaszaikat gazdájukról.